panies and the state. The authors believe that one of the further directions of reforming the health care system of Ukraine should first of all be the introduction of compulsory state health insurance. It is substantiated that insurance should be carried out on a tripartite basis: deductions from the income of entrepreneurs, deductions from the state budget and insurance premiums. The need to strengthen measures aimed at preventing the occurrence of the disease has been proved.

Keywords: health care, state policy, regulatory support, health insurance, foreign experience, reform, code, insurance premiums.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Legal Studies, 2020; 4 (115): 35-40
УДК: 347.7
DOI: https:doi.org/10.17721/1728-2195/2020/5.115-8

ISSN 1728-2195
© Taras Shevchenko National University of Kyiv, Publishing center "Kyiv University", 2020

Е. Кулага, канд. юрид. наук, доц.
ORCID ID: 0000-0002-6405-3510,
О. Мельниченко, студ., держ. експерт Секретаріату КМУ
ORCID ID: 0000-0003-4616-1400
Київський національний університет імені Вадима Гетьмана, Київ, Україна

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ НАГЛЯДОВОЇ РАДИ ДЕРЖАВНОГО АКЦІОНЕРНОГО ТОВАРИСТВА

Здійснено огляд практичних аспектів регулювання діяльності наглядових рад акціонерних товариств в Україні, зокрема особливостей їхньої роботи на об'єктах державної власності. Шляхом аналізу положень нормативно-правових актів у сфері корпоративного права досліджено останні зміни у правовому статусі наглядових рад акціонерних товариств, а також здійснено порівняння їхнього застосування до державних акціонерних товариств. Крім того, зазначені зміни порівнюються з положеннями міжнародних стандартів у сфері корпоративного управління підприємствами державної форми власності, зокрема стандартами Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). Розглянуто поняття "наглядова рада", "державне підприємство", "фідуціарні обов'язки", а також питання прозорості та доброчесності роботи наглядових рад. Наведено актуальну практику діяльності наглядових рад державних акціонерних товариств та показано, яким чином реалізовувались їхні повноваження.

За результатами дослідження встановлено, що чинне нормативно-правове регулювання є досить складним, неузгодженим і містить внутрішні суперечності, які, з одного боку, створюють ризики для ефективної реалізації наглядовими радами своїх повноважень, а з іншого, ризики зловживань із боку наглядових рад. Автори дійшли висновку про необхідність удосконалення правової бази, яка регламентує роботу наглядових рад державних акціонерних товариств, узагальнення й уніфікації практики з різних питань компетенції наглядових рад, а також необхідності передбачення певних критеріїв відповідності членів наглядових рад вимогам щодо професійного досвіду в тій чи іншій сфері та щодо прозорості в питанні відсутності конфлікту інтересів.

Ключові слова: корпоративне управління, ОЕСР, Керівні принципи ОЕСР щодо корпоративного управління на підприємствах державної форми власності, державні підприємства, реформа, призначення, фідуціарні обов'язки, відповідальність, ключові показники ефективності.

ВСТУП. Державна власність в Україні завжди розглядалась як один із значних, якщо не визначальних, факторів економічного життя. Це підтверджується і цифрами, згідно з якими питома вага державного сектора в економіці України за 2019 р. становила 8,3 % [14].

Реформи, що започатковані в Україні з 2014 р. та підтримуються міжнародною спільнотою, не обійшли стороною і сферу управління державною власністю та призвели до значних змін у правовому регулюванні, особливо щодо питань корпоративного управління. Протягом цього часу відбулося багато змін, але однією з найрезонансніших стало створення наглядових рад на державних підприємствах. У першу чергу це стосується тих, які корпоратизовані та діють у формі акціонерних товариств. У зв'язку із цим ми вважаємо за доцільне оцінити поточний стан правового регулювання діяльності наглядових рад акціонерних товариств і запропонувати можливі кроки щодо подальшого вдосконалення правового регулювання їхньої діяльності на об'єктах державної власності.

Проаналізуємо питання опрацьованості теми. Зазначимо, що проблемам правового статусу органів управління акціонерних товариств приділяється багато уваги, оскільки в Україні сфера корпоративного права проходить зараз через швидкі зміни. Ці питання досліджувались такими науковцями: Г. Попадинець, І. М. Кучеренко, Р. А. Майданик, О. М. Вінник та ін.

Для вказаної роботи також важливим є питання управління об'єктами державної власності, якому в українській правовій науці також приділено багато уваги. Так, в останні роки це питання досліджувалося з погляду цивільного права у працях І. В. Спасибо-Фатєєвої та Ю. М. Дзери, у межах адміністративного права – В. Л. Пількевич, О. О. Кравчук, господарського права – О. А. Беляневич, О. П. Віхрова, Р. А. Джабраілова, О. П. Подцерковного, І. А. Селіванова, В. А. Устименко, О. Голіної, А. І. Денисова, Я. Дубової й ін. Однак єдиної позиції щодо управління об'єктами державної власності в науці господарського права немає.

Завданням цієї роботи є аналіз поточного стану регулювання діяльності наглядових рад акціонерних товариств в Україні, зокрема особливостей їхньої роботи на об'єктах державної власності, та вироблення можливих пропозицій щодо вдосконалення правової бази, яка унормовує роботу наглядових рад державних підприємств. Крім того, виконано порівняння чинних норм законодавства щодо корпоративного управління з міжнародними стандартами у вказаній сфері.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ. Правила існування та діяльності акціонерних товариств закріплено в законодавчих актах, серед яких Господарський кодекс України, Цивільний кодекс України та Закон України "Про акціонерні товариства". Крім цих актів є ще багато інших законів і підзаконних актів, що уточнюють і доповнюють їхні положення залежно від умов, у яких здійснює свою діяльність акціонерне товариство.

Цивільний кодекс визначає, що акціонерне товариство є формою підприємницького товариства і, як і інші юридичні особи, таке товариство утворюється на основі установчого документа, яким є статут (ч. 2 ст. 87) [13]. Кодекс поміж іншим визначає серед вимог до змісту статуту таку: він має містити відомості про органи това-

© Кулага Е., Мельниченко О., 2020

риства та давати базові відомості про їхню сутність. Подібні норми містить і Господарський кодекс України [1]. Детальніше правовий статус та засади організації діяльності органів акціонерного товариства врегульовано Законом України "Про акціонерні товариства".

Також для уникнення різночитань визначимо, про що саме йдеться, коли говоримо про державні підприємства, до яких належать і державні акціонерні товариства. Статтею 22 Господарського кодексу України встановлено, що суб'єктами господарювання державного сектора економіки є суб'єкти, що діють на основі лише державної власності, а також суб'єкти, державна частка у статутному капіталі яких перевищує 50 % чи є такою, що забезпечує державі право вирішального впливу на господарську діяльність цих суб'єктів.

За кордоном існують різні підходи до визначення поняття державного підприємства. Згідно з одним підходом державними є підприємства, в яких основні засоби перебувають у державній власності, а керівників призначають або наймають за контрактом державними органами. У деяких країнах до держсектора відносять підприємства, у яких частка держави у статутному капіталі становить понад 50 %, в інших застосовують гнучкіші норми [12, с. 174].

Утім за основу в цій роботі взято визначення державного підприємства, яке надається однією з найавторитетніших міжнародних організацій, яка також є аналітичним центром – Організацією економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). Згідно з Керівними принципами ОЕСР щодо корпоративного врядування на підприємствах державної форми власності "будь-яка корпоративна структура, яка за національним законодавством є суб'єктом господарювання, щодо якого держава виконує функцію власника, має вважатися підприємством державної форми власності" [3].

Повертаючись до огляду правового забезпечення діяльності наглядових рад зазначимо, що їхнє створення у акціонерних товариствах передбачено ст. 51 Закону України "Про акціонерні товариства", який також визначає мету існування цього органу: "Наглядова рада акціонерного товариства є колегіальним органом, що здійснює захист прав акціонерів товариства і в межах компетенції, визначеної статутом та цим Законом, здійснює управління акціонерним товариством, а також контролює та регулює діяльність виконавчого органу" [5].

Створення наглядових рад для всіх акціонерних товариств не є обов'язковим, але воно обов'язкове для тих, які є публічними, а також тих приватних акціонерних товариств, де кількість акціонерів становить більше 10 осіб (крім випадків, коли всі вони є афілійованими). Причому спеціальний Закон України "Про управління об'єктами державної власності" говорить про те, що обов'язковим є створення наглядових рад у акціонерних товариствах, де 50 і більше відсотків акцій належать державі.

Для публічних акціонерних товариств визначено, що кількість членів наглядових рад не може становити менше 5 осіб. Зазначимо, що є деякі особливості, які пов'язані з потенційною участю держави в акціонерному товаристві. Так, наглядова рада має складатись із представників держави та незалежних членів ради, а кількість членів наглядової ради державного підприємства може коливатись від п'яти до одинадцяти. Закон України "Про акціонерні товариства" зазначає таке: якщо частка держави або кількість акцій акціонерного товариства становить більше 50 %, то така наглядова рада має складатися мінімум на третину з незалежних членів, яка не може становити менше 2 осіб. Водночас, відповідно до вимог Закону України "Про управління об'єктами державної власності", більшість членів наглядової ради мають становити незалежні члени. Це правило є суворішим, порівняно з вимогами щодо інших акціонерних товариств, де третина (і щонайменше двоє) членів наглядової ради мають бути незалежними. Можна вважати, що два закони, даючи різні вимоги щодо однієї категорії акціонерних товариств, суперечать одне одному, проте в цьому конкретному випадку, вважаємо за доцільне дотримуватись тієї позиції, що Закон України "Про управління об'єктами державної власності" є спеціальним та доповнює й уточнює норми Закону України "Про акціонерні товариства". Таким чином, закон намагається обмежити вплив держави на акціонерні товариства задля запобіганню впливу політичних інтересів на цілі діяльності підприємства, його рішення й ефективність діяльності.

Відповідно до чинного законодавства порядок роботи членів наглядової ради та виплати їм винагороди визначається законом, статутом товариства, положенням про наглядову раду товариства, а також цивільно-правовим чи трудовим договором (контрактом), що укладається із членом наглядової ради. Такий договір підписує голова виконавчого органу чи інша уповноважена загальними зборами особа на умовах, затверджених рішенням загальних зборів. У разі укладення із членом наглядової ради товариства цивільно-правового договору такий договір може бути оплатним або безоплатним [5].

Норма про те, що договір підписує голова виконавчого органу товариства може видатися суперечливою, оскільки зрештою наглядова рада визначатиме, хто стане головою цього наглядового органу, а таким чином у нас виникає конфлікт інтересів, коли члени наглядових рад можуть відчувати себе зобов'язаними або "вдячними" за таке призначення. Безумовно, їхнє обрання здійснюють загальні збори, проте свій підпис під призначенням ставитиме голова виконавчого органу. Можна заперечити, що за відмови голову виконавчого органу загальні збори можуть зняти з посади, проте, якщо персона голови виконавчого органу буде більш ніж влаштовувати акціонерів, то радше підніметься питання про можливість призначення такого члена наглядової ради чи обрання на його місце іншої особи. Така ситуація є гіпотетичною, проте заслуговує на увагу. Із цією метою законодавець частково передбачив запобіжник у вигляді можливості підписання договору іншою посадовою особою товариства, а у випадку з товариствами, де частка (кількість акцій) держави дорівнює або перевищує 50 %, угоду із членами наглядової ради укладає уповноважений орган управління або Кабінет Міністрів України на основі результатів конкурсу. Утім, ризики все ж таки існують.

Членом наглядової ради товариства відповідно до закону може бути лише фізична особа, а до складу наглядової ради обирають акціонерів або представників акціонерів та/або незалежних директорів. У цьому випадку встановлено низку обмежень: член наглядової ради не може бути одночасно членом виконавчого органу та/або членом ревізійної комісії (ревізором) товариства.

Обрання членів наглядових рад, як зазначалось вище, відбувається загальними зборами, які обирають таких членів на термін не більше ніж 3 роки. Проте обмеження щодо кількості термінів перебування на посаді відсутнє. Обрання членів наглядових рад може відбуватися шляхом кумулятивного голосування. У такому випадку НКЦПФР встановило вимоги, щодо інформації, яка має розкриватися про кандидата у бюлетені для того, щоб учасник загальних зборів товариства міг прийняти поінформоване рішення. Ці вимоги були за-

тверджені Рішенням Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 01.06.2017 р. № 402 "Про затвердження Вимог до інформації про кандидатів у члени органу акціонерного товариства".

У випадку з тими акціонерними товариствами, які є державними, правове регулювання є складнішим. Загалом, процес здійснення призначень на державних підприємствах регулюється набором із трьох постанов Кабінету Міністрів, а саме: № 777 від 03.09.2008 р. "Про проведення конкурсного відбору керівників суб'єктів господарювання державного сектора економіки", № 142 від 10.03.2017 р. "Деякі питання управління державними унітарними підприємствами та господарськими товариствами, у статутному капіталі яких більше 50 відсотків акцій (часток) належать державі" та № 143 від 10.03.2017 р. "Деякі питання управління об'єктами державної власності", які застосовують до призначень членів наглядових рад і до призначень керівників державних підприємств. Зазначимо, що вказані процедури застосовують виключно до державних підприємств і не застосовують до державних банків і комунальних підприємств, де процедури призначень суттєво відрізняються.

Отже бачимо, що є низка окремих актів, кожен з яких вносить свої особливості, має свої винятки із загальних правил, що не сприяє прозорості та єдності процедур призначення.

Відмітимо, що у встановлених НКЦПФР вимогах йдеться не лише про зазначення імені, освіти кандидата чи інформації про того, хто вніс його кандидатуру, але також і про те, хто є афілійованими особами цього кандидата [6]. Звідси видно, що існують високі вимоги щодо прозорості у цьому питанні. Це також забезпечується і через заборону на передачу повноважень іншим особам і зобов'язання члена наглядової ради виконувати свої обов'язки особисто. Водночас, за їхню роботу членам наглядової ради може виплачуватись винагорода.

Закон України "Про акціонерні товариства" досить детально описує компетенцію наглядових рад, широко визначає їхні повноваження, багато з яких є винятковими, установлює високі вимоги до компетенції членів наглядових рад і прозорості їхньої діяльності.

Прозорість діяльності наглядових рад загалом є важливим питанням, особливо в контексті державних підприємств, і йому присвячено значну увагу з боку законодавця та виконавчих органів влади. Зокрема одним з інструментів забезпечення прозорості діяльності наглядових рад є те, що вони мають подавати щорічні звіти. Стаття 51^1 Закону України "Про акціонерні товариства" визначає форму звітності та те, яку інформацію наглядова рада має подавати, лише для публічних акціонерних товариств, проте дає рекомендацію для приватних акціонерних товариств щодо того, що їх наглядові ради також можуть подавати звітність у такій формі [5].

Питанням, пов'язаним із прозорістю діяльності наглядових рад та їхніх членів є питання відданості їхніх членів компанії та їхніх фідуціарних обов'язків. Так, члени наглядових рад зобов'язані діяти відповідно до українського законодавства в інтересах компанії, хоча загалом поняття "фідуціарних обов'язків" є досить новим та не дуже розвиненим в Україні. Закон України "Про акціонерні товариства" напряму не покладає обов'язки належної обачності та доброчесності на членів наглядових рад, проте, проєкт Закону України "Про акціонерні товариства" № 2493 передбачає такі обов'язки. Крім того, Кодекс корпоративного управління та Закон України "Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю" зазначають, що члени наглядових рад акціонерних товариств і товариств з обмеженою відповідальністю "повинні діяти добросовісно і розумно в інтересах товариства" [10].

Питанням фідуціарних обов'язків присвячено розд. 3.1. та 3.2 нового Кодексу корпоративного управління, затвердженого НКЦПФР у березні 2020 р. [15]. Це питання також може врегульовуватися статутом товариства, як у випадку з НАК "Нафтогаз України", де статут прямо зазначає: "Член наглядової ради діє в інтересах Компанії, а не особи або органу, що висунув, затвердив чи обрав відповідного члена наглядової ради" [2]. Прозорість діяльності та лояльність членів наглядових рад у випадку з товариствами, що перебувають у державній власності, частково гарантується значними виплатами членам наглядових рад. Та варто сказати, що такі виплати отримують лише незалежні члени наглядових рад, а представники держави не можуть отримувати доходи з інших джерел і законодавець вважає, що діяльність представника держави в наглядовій раді входить по замовчуванню до обов'язків державного службовця, який може отримати лише надбавку до окладу. Утім такий підхід навряд чи можна назвати справедливим, оскільки на особу покладено значні додаткові обов'язки з представництва держави на додачу до основних службових обов'язків, проте винагороду у формі окладу вона продовжує отримувати лише на основному місці роботи.

У разі, коли говоримо про компетенцію наглядової ради, то законом до неї належить розв'язання питань, передбачених законодавством, статутом, а також переданих на розв'язання наглядової ради загальними зборами. Загалом наглядові ради мають достатньо широкі повноваження, які передбачені як законом, так і установчими документами акціонерних товариств. Наприклад, у положенні про наглядову раду публічного акціонерного товариства "Національна суспільна телерадіокомпанія України" визначено, що серед іншого наглядова рада має право на таке:

1. Визначати стратегічні напрямки розвитку товариства та затверджувати за поданням правління стратегію розвитку товариства, вносити зміни до неї та контролювати її виконання.
2. Впливати на кадрові призначення та політику щодо винагороди через:
   a. затвердження положення про конкурс з обрання голови та членів правління;
   b. обрання на конкурсних засадах терміном на чотири роки голови правління та за його поданням членів правління, укладання з ними контрактів;
   c. затвердження положення про винагороду членів правління.
3. Впливати на редакційну політику через:
   a. затвердження за поданням редакційної ради редакційного статуту, контроль за його виконанням;
   b. призначення п'ятьох членів редакційної ради.
4. Здійснювати контроль за результатами діяльності компанії через:
   a. затвердження щорічного (загального) звіту про діяльність товариства;
   b. визначення на підставі конкурсу аудиторської фірми, що проводить обов'язковий аудит річної фінансової звітності, а також визначення розміру оплати її послуг;
   c. призначення і звільнення керівника служби внутрішнього аудиту;
   d. затвердження умов трудових договорів, що укладаються з працівниками служби внутрішнього аудиту, установлення розмірів оплати праці працівників служби внутрішнього аудиту.

5. Взаємодіяти з органами державної влади та пропонувати зміни до законодавства й інших нормативно-правових актів через підготовку пропозицій щодо вдосконалення нормативно-правового регулювання товариства та подання їх відповідним органам державної влади [7].

Подібні повноваження має і наглядова рада НАК "Нафтогаз України", яка, щоправда, не наділена правом пропонувати зміни до законів та інших нормативно-правових актів [2].

Попри запровадження зазначеної межі в законодавстві після 2014 р., можливість наглядових рад виконувати повноваження залишалась обмеженою, порівняно з тим, що описано в міжнародних стандартах, таких як Керівні принципи ОЕСР щодо корпоративного управління на підприємствах державної форми власності. Це стало причиною жвавих обговорень і суперечностей. Варто звернути увагу на те, що для державних акціонерних товариств існують певні обмеження компетенції наглядової ради. Наприклад, роль наглядових рад у затвердженні стратегічних документів підприємств (наприклад фінансових планів) залишилась обмеженою. Крім того, попри створення наглядових рад, де більшість членів є незалежними, суперечливі положення законодавства сприяли обмеженню їхніх повноважень. Одним із найяскравіших прикладів може бути те, що Закон України "Про акціонерні товариства" надає наглядовим радам повноваження призначати та звільняти керівників державних підприємств, тоді як інші нормативно-правові акти можуть передавати це право уповноваженому органу управління або Кабінетові Міністрів України. Зокрема, якщо державне підприємство перебуває у власності КМУ, який є уповноваженим органом управління, то саме йому надано право призначати та звільняти керівника державного підприємства, оскільки Закон України "Про управління об'єктами державної власності" має неточні формулювання із цього питання. Іноді, для вирішення колізії, звертаються і до Закону України "Про Кабінет Міністрів України", оскільки він стверджує, що керівники підприємств, які перебувають у власності Кабінету Міністрів, призначаються Кабінетом Міністрів.

Так, наглядові ради тих акціонерних товариств, які віднесені до підприємств, що є особливо важливими для економіки та безпеки держави, позбавлені права призначати керівника виконавчого органу підприємства/голову правління. На прикладі НАК "Нафтогаз України" можна побачити, що, з одного боку, Закон України "Про акціонерні товариства" надає наглядовій раді компанії такі повноваження, водночас Закон України "Про управління об'єктами державної власності" [11] віддає ці повноваження Кабінетові Міністрів України. Обидва акти мають однакову юридичну силу. Водночас, можна сказати, що Закон України "Про управління об'єктами державної власності" має перевагу, бо він є спеціальним. Невідповідність між актами прослідковується також у Постанові КМУ від 03.09.2008 р. № 777 "Про проведення конкурсного відбору керівників суб'єктів господарювання державного сектора економіки" [9], відповідно до якої для такого підприємства як НАК "Нафтогаз України" керівник обирається на конкурсі та призначається Кабінетом Міністрів України, який виконує функції загальних зборів. На нашу думку, така невідповідність має бути вирішена і це підтверджується висновками міжнародних експертів [16, с. 102].

Загалом, нормативно-правова рамка з питань призначень керівників державних підприємств є неоднозначною та неузгодженою і вирішення цього питання може лежати не в площині єдиного підходу, а в площині застосування спеціальних законів, визначення різних організаційно-правових форм державних підприємств чи може залежати від того, хто є уповноваженим органом управління. Одним із таких винятків є акціонерне товариство "Укрзалізниця", де, попри існування наглядової ради, право призначати та звільняти керівника товариства залишається у КМУ відповідно до Закону України "Про особливості утворення акціонерного товариства залізничного транспорту загального користування" від 23.02.2012 р. № 4442-VI та статуту, який посилається на загальне поняття "законодавство" [8].

Така різноплановість регулювання, відсутність єдиних підходів і наявність значної кількості винятків із правил призвела до того, що повноваження наглядових рад можуть піддаватись різким змінам. Наприклад, у березні 2019 р. Кабінетом Міністрів було прийнято рішення, яким було змінено статут НАК "Нафтогаз України" внаслідок чого наглядову раду позбавлено ключових повноважень, а саме: права затверджувати фінансові плани товариства та погоджувати значні фінансові операції дочірніх компаній, призначати та звільняти керівника товариства.

Іншим проблемним питанням є встановлення політики оплати праці керівників підприємств державної форми власності. Тоді як Керівні принципи ОЕСР щодо корпоративного управління на підприємствах державної форми власності зазначають, що наглядові ради "повинні встановлювати рівень винагороди праці керівного складу ДП з урахуванням довгострокових інтересів підприємства" [3], насправді ці повноваження залишаються обмеженими, оскільки держава через внесення змін до Державного бюджету чи постанову Кабінету Міністрів України може вводити певні обмеження, як це було з початком епідемії COVID-19, коли максимальний розмір заробітної плати керівників державних підприємств і членів наглядових рад був обмеженим 47 230 грн., що вочевидь є неконкурентним рівнем, який не дозволяє утримувати професійних менеджерів на посаді.

Водночас, не можна говорити і про те, що наглядові ради повинні визначати будь-який рівень винагороди, який може виявитись занадто високим. Наглядові ради та підприємства загалом у своїй політиці щодо винагород мають бути абсолютно відкритими та давати чітке обґрунтування, чому було визначено певний розмір винагороди, мають надавати розрахунки та порівняння із компаніями інших країн, що працюють у тому ж секторі економіки.

Як бачимо, міжнародні стандарти надають наглядовим радам широкий спектр повноважень, проте під час застосування цих стандартів в Україні треба не забувати і про обов'язки наглядових рад і результативність їхньої діяльності. Для встановлення цілей діяльності наглядових рад доречним є визначення ключових показників ефективності їхньої діяльності (KPI), проте, хоч це і планувалося здійснити ще з 2019 р. і ця мета прямо декларувалась у Програмі Кабінету Міністрів України (затвердженій 29.09.2019 р. Постановою КМУ № 849) і опосередковано Указом Президента України від 08.11.2019 р. № 837, досі такі ключові показники ефективності діяльності наглядових рад визначені лише в чотирьох державних акціонерних товариствах. Відсутність нормативного регулювання цього питання створює умови, коли наглядові ради мають широкі повноваження, не маючи при цьому чітко визначених очікувань щодо результатів їхньої діяльності, які б слугували основою для щорічної звітності наглядових рад про їхню діяльність, яка передбачена законом. Крім того, це створює невизначеність щодо підстав для виплати значних розмірів заробітних плат членам наглядових рад державних акціонерних товариств.

ВИСНОВКИ. Зазначимо деякі з проблем правового статусу наглядових рад державних акціонерних товариств.

1. Складність і суперечливість законодавства.
2. Нечітке розмежування повноважень між уповноваженими органами управління (власниками) та органами управління підприємств (правління, наглядові ради, ради директорів);
3. Відсутність критеріїв, за якими вони могли б звітувати та методики оцінювання їхньої діяльності, що включає в себе питання відсутності затверджених ключових показників ефективності (KPI);
4. Установлення політики оплати праці, у т. ч. щодо державних службовців, які виконують функції представників держави у наглядовій раді.

У межах удосконалення законодавства доречним є внесення змін, які узгодять положення Законів України "Про акціонерні товариства" та "Про управління об'єктами державної власності", а також узагальнення та уніфікацію практики з різних питань компетенції наглядових рад, яка регламентується на рівні підзаконних актів. Так, наглядові ради повинні отримати право затверджувати стратегії державних акціонерних товариств, їхні фінансові плани тощо.

Водночас на законодавчому рівні та рівні підзаконних актів доречним є визначення певних критеріїв відповідності членів наглядових рад вимогам щодо професійного досвіду в тій чи іншій сфері, а також щодо прозорості в питанні відсутності конфлікту інтересів. У контексті останнього питання недоречним вважається скасування вимоги щодо подачі електронних декларацій іноземцями – членами наглядових рад українських державних підприємств. Це потенційно створює можливість для іноземних громадян приховувати наявність конфлікту інтересів чи роботу, яка не відповідає інтересам товариства.

Для вирішення питання розмежування повноважень органів-власників та органів управління підприємств, а саме наглядових рад, доцільним було б прийняти закон, який внесе чіткість у розподіл функцій. Кабінетом Міністрів України до Верховної Ради України 2017 р. було подано законопроєкт "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення корпоративного управління юридичних осіб, акціонером (засновником, учасником) яких є держава" (реєстр. № 6428), який мав на меті врегулювання цих питань, проте він не пройшов перше читання, а тому був повернутий до КМУ після розпуску парламенту.

Таким чином, можна зробити висновок, що протягом останніх років на шляху реформи корпоративного управління досягнуто значного прогресу в наближенні нашої системи до міжнародних стандартів і в першу чергу Керівних принципів ОЕСР щодо корпоративного управління на підприємствах державної форми власності, проте попереду ще значний шлях і значна робота з удосконалення нормативно-правової бази, яка, у тому числі, регламентує правовий статус наглядових рад державних акціонерних товариств. Упровадження світових стандартів корпоративного управління в Україні матиме наслідком подальші зміни законодавства, які потребуватимуть додаткового дослідження.

Список використаних джерел

1. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 436-IV зі змінами та доповненнями. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15 (дата звернення: 20.10.2020).

2. Деякі питання акціонерного товариства "Національна акціонерна компанія "Нафтогаз України"": Постанова Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 р. № 226. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/226-2019-%D0%BF (дата звернення: 20.10.2020).

3. Керівні принципи ОЕСР щодо корпоративного врядування на підприємствах державної форми власності, редакція 2015 р., OECD Publishing, Paris, OECD (2019). URL: https://bit.ly/37YUCaS (дата звернення: 20.10.2020).

4. Наукові праці Мамутова В. К. URL: http://www.iepd.kiev.ua/?page_id=4632 (дата звернення: 08.10.2020).

5. Про акціонерні товариства: Закон України від 17.09.2008 р. № 514-VI зі змінами та доповненнями. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17 (дата звернення: 20.10.2020).

6. Про затвердження вимог до положення про винагороду та звіту про винагороду членів наглядової ради та виконавчого органу акціонерного товариства: Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку 25.09.2018 р. № 659. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1367-18 (дата звернення: 20.10.2020).

7. Про затвердження положення про наглядову раду публічного акціонерного товариства "Національна суспільна телерадіокомпанія України" (нова редакція): Наказ Державного комітету телебачення і радіомовлення України від 10.09.2019 р. № 372. URL: https://bit.ly/2HHKkkG (дата звернення: 20.10.2020).

8. Про затвердження Положення про правління акціонерного товариства "Українська залізниця": Постанова Кабінету Міністрів України від 12.06.2019 р. № 682. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/682-2019-%D0%BF (дата звернення: 20.10.2020).

9. Про проведення конкурсного відбору керівників суб'єктів господарювання державного сектора економіки: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.09.2008 р. № 777 зі змінами та доповненнями. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/777-2008-%D0%BF (дата звернення: 20.10.2020).

10. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 17.09.2008 р. № 514-VI зі змінами та доповненнями. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19 (дата звернення: 20.10.2020).

11. Про управління об'єктами державної власності: Закон України від 21.09.2006 р. № 185-V зі змінами та доповненнями. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185-16 (дата звернення: 20.10.2020).

12. Устименко В. А. Публічна власність: проблеми теорії і практики : монографія / В. А. Устименко. – Чернігів : Десна Поліграф, 2014. – 308 с.

13. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV зі змінами та доповненнями. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15 (дата звернення: 20.10.2020).

14. Частка державного сектора у складі економіки за 2019 рік. URL: https://bit.ly/34FlMl2 (дата звернення: 20.10.2020).

15. Щодо узагальнення практики застосування законодавства з питань корпоративного управління: Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 12.03.2020 р. № 118. URL: https://bit.ly/2TNpbbD (дата звернення: 20.10.2020).

16. OECD (2019). State-Owned Enterprise Reform in the Hydrocarbons Sector in Ukraine. OECD Publishing, Paris. URL: https://bit.ly/2HLMwHZ (дата звернення: 20.10.2020).

References

1. Hospodarskyi Kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 16 sichnia 2003 № 436-IV zi zminamy ta dopovnenniamy. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15 (in Ukrainian)

2. Deiaki pytannia aktsionernoho tovarystva "Natsionalna aktsionerna kompaniia "Naftogaz Ukrainy": Postanova Kabinetu Ministriv vid 06 bereznia 2019 № 226. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/226-2019-%D0%BF (in Ukrainian)

3. OECD Guidelines on Corporate Governance of State-Owned Enterprises, 2015 edition, OECD Publishing, Paris, OECD (2019). URL: https://bit.ly/37YUCaS (in Ukrainian)

4. Naukovi pratsi V. K. Mamutova [Scientific works of Mamutov V.K]. URL: http://www.iepd.kiev.ua/?page_id=4632 (in Ukrainian)

5. Pro aktsionerni tovarystva: Zakon Ukrainy vid 17 veresnia 2008 № 514-VI zi zminamy ta dopovnenniamy. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17 (in Ukrainian)

6. Pro zatverdzhennia vymoh do polozhennia pro vynahorodu ta zvitu pro vynahorodu chleniv nahliadovoi rady ta vykonavchoho orhanu aktsionernoho tovarystva: Rishennia Natsionalnoi komisii z tsinnykh paperiv ta fondovoho rynku vid 25 veresnia 2018 p. № 659. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1367-18 (in Ukrainian)

7. Pro zatverdzhennia polozhennia pro nahliadovu radu publichnoho aktsionernoho tovarystva "Natsionalna suspilna teleradiokompaniia Ukrainy" (nova redaktsia): Nakaz Derzhavnoho komitetu telebachennia I radiomovlennia Ukrainy vid 10 versenia 2019 № 372. URL: https://bit.ly/2HHKkkG (in Ukrainian)

8. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro pravlinnia aktsionernoho tovarystva "Ukrainska zaliznytsia": Postanova Kabinetu Ministiv Ukrainy vid 12 chervnia 2019 № 682. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/682-2019-%D0%BF (in Ukrainian)

9. Pro provedennia konkursnoho vidboru kerivnykiv subiektiv hospodariuvannia derzhavnoho sektoru ekonomiky: Postanova Kabinetu Ministiv Ukrainy vid 03 veresnia 2008 № 777 zi zminamy ta dopovnenniamy. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/777-2008-%D0%BF (in Ukrainian)

10. Pro tovarystva z obmezhenoiu ta dodatkovoiu vidpovidalnistui: Zakon Ukrainy vid 17 veresnia 2008 № 514-VI zi zminamy ta dopovnenniamy. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19 (in Ukrainian)

11. Pro upravlinnia obiektamy derzhavnoi vlasnosti: Zakon Ukrainy vid 21 veresnia 2006 № 185-V zi zminamy ta dopovnenniamy. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185-16 (in Ukrainian)

12. Ustymenko V. A. Publichna vlasnist: problem teorii i praktyky [Public property: problems of theory and practice]: monohrafiia, Chernihiv: Desna Polihraf, 2014. – 306 s. (in Ukrainian)
13. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 16 sichnia 2003 № 435-IV zi zminamy ta dopovnenniamy. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15 (in Ukrainian)
14. Chastka derzhavnoho sektoru u skladi ekonomiky za 2019 rik [The share of the public sector in the economy in 2019]. URL: https://bit.ly/34FlMl2 (in Ukrainian)
15. Shchodo uzahalnennia praktyky zastosuvannia zakonodavstva z pytan korporatyvnoho upravlinni: Rishennia Natsionalnoi komisii z tsinnykh paperiv ta fondovoho rynku vid 12 bereznia 2020 № 118. URL: https://bit.ly/2TNpbbD (in Ukrainian)
16. OECD (2019). State-Owned Enterprise Reform in the Hydrocarbons Sector in Ukraine. OECD Publishing, Paris. URL: https://bit.ly/2HLMwHZ

Received: 30/10/2020
Accepted: 19/11/2020

E. Kulaha, PhD (Law), Associate Prof.,
O. Melnychenko, LLM Student, State Expert at CMU Secretariat
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, Kyiv, Ukraine

LEGAL STATUS OF SUPERVISORY BOARDS OF STATE-OWNED JOINT-STOCK COMPANIES

The purpose of this work is to analyse the current state of regulation of the supervisory boards of joint stock companies in Ukraine, in particular the features of their work on state-owned enterprises. A review of the practical aspects of regulating the activities of supervisory boards of joint stock companies in Ukraine is made. By applying analytical methods the provisions of regulations in the field of corporate law the latest changes in the legal status of supervisory boards of joint-stock companies are studied, and their applicability to state joint-stock companies is assessed. In addition, these changes are compared with the provisions of international standards in the field of corporate governance of state-owned enterprises, in particular the standards of the Organization for Economic Cooperation and Development (OECD). The article deals, inter alia, with the concepts of "supervisory board", "state-owned enterprise", "fiduciary duties", as well as issues of transparency and integrity of the work of supervisory boards. In addition, the issues of the latest practice in the work of supervisory boards of state-owned joint-stock companies and how the powers of the supervisory boards were exercised are considered.

According to the results of the study, the current regulations are quite complex, inconsistent and contain internal contradictions, which, on the one hand, create risks for the effective exercise of powers by supervisory boards, and on the other hand, the risks of abuse by supervisory boards. The authors concluded that it is necessary to improve the legal framework governing the work of supervisory boards of state-owned joint-stock companies, generalize and unify practices on various issues of competence of supervisory boards, as well as provide certain criteria for compliance of supervisory board members with professional experience requirements in a particular field and with requirements of transparency about the absence of conflict of interest.

Keywords: corporate governance, OECD, OECD Guidelines on Corporate Governance of State-Owned Enterprises, State-Owned Enterprises, reform, appointment, fiduciary duties, accountability, key performance indicators.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Legal Studies, 2020; 4 (115): 40-44
УДК: 364.32, 368. 941
DOI: https:doi.org/10.17721/1728-2195/2020/5.115-9

ISSN 1728-2195
© Taras Shevchenko National University of Kyiv, Publishing center "Kyiv University", 2020

О. Погорєлова, канд. юрид. наук, доц.
ORCID ID: 0000-0002-8927-9276
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВОГО ДЕРЖАВНОГО СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ ВІД НЕЩАСНИХ ВИПАДКІВ НА ВИРОБНИЦТВІ ТА ПРОФЕСІЙНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ

Розглянуто питання, пов'язані із загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням від нещасних випадків і професійних захворювань, що є одним із механізмів забезпечення здоров'я працівників у процесі їх трудової діяльності. Автором зазначено, що нещасні випадки та професійні захворювання є однією з найбільших загроз здоров'ю працездатного населення України. Підкреслено необхідність переорієнтації інституту загальнообов'язкового державного соціального страхування на напрям підсилення профілактики нещасних випадків і професійних захворювань, що відповідно має менші економічні витрати, аніж відшкодування шкоди працівникам, які зазнали погіршення здоров'я. Також підкреслено необхідність фінансування профілактичних заходів Фондом соціального страхування, що нині не здійснюється.

Зазначено важливість оновлення переліку професійних захворювань, які виникають через наявність сучасних шкідливих виробничих факторів, що ушкоджують здоров'я працівників. Чинний нині перелік професійних захворювань, затверджений Україною, не містить сучасних виробничих факторів роботи, пов'язаних із цифровими технологіями, та психологічних ризиків, які є причинами виникнення професійних захворювань працівників.

Одним із головних недоліків законодавства у сфері обов'язкового соціального страхування, автором визначено встановлення однакового розміру соціальних внесків без урахування шкідливості та небезпечності умов праці. Підкреслено необхідність установлення класів професійних ризиків, відповідно до яких має відбуватися сплата внесків на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, які будуть залежати від наявності шкідливих і небезпечних факторів на виробництві, кількості нещасних випадків професійних захворювань. Також запропоновано передбачити систему мотивування роботодавців, що передбачає можливість сплати роботодавцями менших внесків у зв'язку зі створенням сприятливих умов праці та зменшенням нещасних випадків і професійних захворювань.

Ключові слова: нещасні випадки, професійні захворювання, загальнообов'язкове державне соціальне страхування, профілактика, перелік професійних захворювань, професійні ризики.

ВСТУП. Одним із головних напрямів держави має бути збереження та зміцнення здоров'я людини, особливо у процесі здійснення трудової діяльності, адже працездатне населення держави є першоосновою формування та розвитку трудового потенціалу країни [1, с. 14]. Одна з найбільших загроз здоров'ю працездатного населення пов'язана з настанням нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань працівників, виникнення яких сьогодні у світі визнається значною проблемою, що за собою несе неспрятливі наслідки для працівників та для суспільства в цілому у вигляді втрати трудового потенціалу держави та неможливості його відновлення. За даними Міжнародної організації праці, щорічно від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань помирає близько 2,3 млн людей, а загальна кількість нещасних

© Погорєлова О., 2020